

EMIGRAȚIA – ȘANSĂ DE REGENERARE CULTURALĂ

*Alin Bulumac*¹⁷²

REZUMAT

Prezentul material propune o perspectivă teoretică asupra chestiunii emigrației românești ca fenomen de restabilire a echilibrului societal românesc. Elementele centrale ale lucrării, voința socială și echilibrul societal (Gusti) sunt utilizate pentru a pătrunde în profunzimea fenomenului emigrației românești și totodată pentru a deschide șansa înțelegerii acestui fenomen în dimensiunea sa restauratoare. În vederea îndeplinirii acestui deziderat, elitele sunt datoare să elimine starea anomică (Durkheim) iar ca acest lucru să fie posibil, acestea trebuie să renunțe la complexul fracasomaniei (Hirschman) pentru a putea pune în ordine întregul organism social. Renunțarea la comportamentul de tip speculativ și la devierea voinței sociale dinspre interesele imediate ale națiunii înspre obținerea unor obiective de folos particular, ceea ce este specific factorilor rebeli (Acad. Postolache) va conduce la eliminarea sentimentului de societate abandonată (Baltasiu, Bulumac). Ca urmare a acestei schimbări de paradigmă se va putea observa o schimbare pe cele două planuri ale existenței, concomitent: în plan social, elitele se vor implica activ să valorifice renta de identitate (Acad. Postolache), acele active intangibile ce oferă unicitate și avantaje economice în relație cu celelalte națiuni, iar pe plan ontologic, elitele vor crea spațiul necesar devenirii întru ființă (Noica). Toate aceste schimbări vor avea loc numai cu condiția ca elitele să opereze în tot acest timp cu imperativul întregului

¹⁷² Doctorand în cadrul Școlii de Studii Avansate a Academiei Române - SCOSAAR, cercetător științific în cadrul Centrului European de Studii în Probleme Etnice, Email: alin.bulumac@gmail.com

(Baltasiu) și numai în acest mod fenomenul deșțărării (Băncilă) va putea fi reversat.

Cuvinte-cheie: echilibru societal; rentă de identitate; emigrație; diaspora; factori rebeli; deșțărare.

1. VOIŢA SOCIALĂ – FACTOR DE ECHILIBRU

Pornind de la o perspectivă simplistă de înțelegere a realității putem observa că orice mediu care cunoaște o interacțiune între cel puțin doi actori, indiferent de perioada analizată sau de intensitatea interacțiunii, există o tendință universală ce poate fi identificată în mediul social-economic, anume tendința de echilibru. Aceasta nu presupune un calcul matematic de creștere sau scădere a unităților implicate într-un mod matematic simplist, ci face referire la un raport de echilibru între unitățile implicate care poate fi diferit de logica primară a părților egale. Acest lucru este valabil și în mediul interacțiunilor sociale, unde părțile ce intră în relație de interacțiune în vederea atingerii unor obiective, se implică în relația socială respectivă în proporții diferite. Tocmai din acest motiv, diferențele de implicare pot duce, în mod neplanificat, la crearea unor dezechilibre societale.

Energia ce stă la baza implicării actorilor sociali este cunoscută sub numele de *voință socială*¹⁷³, concept a cărui semnificație a fost atribuită de Dimitrie Gusti. Este considerată *esența vieții sociale* deoarece reprezintă acel element dinamic din cadrul oricărei unități sociale sau dintre mai multe unități sociale,

¹⁷³ Dimitrie Gusti, „Paralelismul Sociologic”, în *Sociologie Românească*, An II, Nr. 9-10, Septembrie 1937, p. 380.

care adună în jurul ei acele părți componente ale relației sociale, în vederea obținerii unui scop ce depășește nivelul individual ce poate fi identificat drept o necesitate colectivă. În perioada în care voința socială este orientată către obținerea respectivului scop, întreaga unitate socială sau toate unitățile sociale implicate suferă modificări structurale. Schimbările pe care le suferă părțile unui întreg sunt elemente ce pot aduce cu adevărat îmbunătățiri/creșteri ale condiției de manifestare a unității respective, însă trebuie avut în vedere faptul că o schimbare, pentru a avea un efect benefic, trebuie să țină cont de întreaga unitate, altfel se creează riscul apariției unui dezechilibru. Problema dezechilibrului societal a fost aprofundată de Școlii de Sociologie de la București atunci când a fost dezvoltată legea paralelismului sociologic¹⁷⁴ Această lege socială pornește de la considerarea realității sociale drept suma tuturor părților ce alcătuiesc întregul (realitatea socială) iar părțile componente se află într-o relație de interdependență, unele de altele. Cele două mari categorii descriptive ale realității sunt următoarele: părțile constitutive ale realității sunt cunoscute sub denumire de *cadre* iar modul în care oamenii își exercită influența asupra lor prin intermediul acțiunilor sociale, sunt denumite *manifestări*. Elementul cheie al acestei teorii îl reprezintă faptul că relația de interdependență există atât în rândul cadrelor (cosmic, biologic, psihic și istoric), în rândul manifestărilor (economice, spirituale, etico-juridice și politico-administrative) cât și între cadre și manifestări. Toate aceste relații de interdependență se întâmplă în paralel, adică în același timp, între toate unitățile aflate în relație de

¹⁷⁴ *Ibidem*, p. 382.

interacțiune. Așadar, întregul cosmos social al unității respective este implicat și suferă schimbări.

2. ANOMIA – FACTOR DE DEZECHILIBRU

Pericolul dezechilibrului societal constă în faptul că deși întregul unității sociale este dependent de dezvoltarea tuturor părților și ar trebui să se dezvolte în același timp și ritm (paralelism), acest lucru nu se întâmplă în realitate de fiecare dată. Aceasta este cauza generatoare de dezechilibru societal, cauză care dacă nu este identificată și eliminată într-un oarecare orizont de timp, dezechilibrul poate deveni atât de puternic încât întreaga unitate socială poate cunoaște dispariția sau desființarea acesteia. La nivel istoric, există perioade de timp în care cei ce se îngrijesc de buna rânduire a unității sociale de care sunt responsabili, fie nu mai răspund responsabilității colective pe care și-au asumat-o, fie înălțimea momentului istoric este mult mai mare decât puterea elitelor de gestionare a tensiunii. Indiferent de motivul cauză, o asemenea perioadă de timp este cunoscută sub denumirea de perioadă *anomică*¹⁷⁵. Anomia reprezintă o perioadă de timp în care normele (setul de regulamente) ce ghidează, ordonează, conservă și sprijină evoluția unității(lor) sociale, devin neclare. Neclaritatea nu provine din faptul că acestea (normele) nu mai există, ci din faptul că dispar consecințele nerespectării acestora iar cu cât timpul în care

¹⁷⁵ „Anomia este tocmai acest vid moral, vid de autoritate morală, un gol normativ, un deficit socio-moral, de integrare socială și profesională”, în Ilie Bădescu, *Istoria sociologiei – perioada marilor sisteme. De la A. Comte la M. Weber*, Galați, Editura Porto-Franco, 1994, p. 437.

normele sunt neclare crește, cu atât crește și riscul ca întreaga unitate socială să intre într-o stare de dezechilibru profund, care poate duce chiar la deplina dispariție. Însă înainte de dispariție se întrezăresc o serie de evenimente ce prevestesc adâncirea crizei sau apropierea momentului în care dispariția devine inevitabilă. Unul dintre indicatorii intrării într-o perioadă anomică îl reprezintă diluarea identității.

3. DEȘĂRAREA – PIERDERE A VITALITĂȚII

Conceptul cel mai profund ce descrie punctul de pornire al procesului prin care identitatea colectivă se diluează, este teoretizat de către Vasile Băncilă sub numele de „*deșărare*”¹⁷⁶. Așa cum numele indică de la început, procesul de deșărare presupune *ieșirea din pământul țării tale*. Ieșirea nu este o etapă unică, precum în realitatea imediată dintr-un spațiu anume, ci poate reprezenta o serie de „ieșiri” din această relație cu țara, mai exact cu pământul patriei. Pentru aprofundarea ideii, trebuie să înțelegem faptul că „ieșirea”

¹⁷⁶ „Când zici Țară, nu înțelegi numai ceva material. Ci și sufletul nației care formează oarecum parfumul existențial al «Țării». Termenul țarnă, țarină, poate că implică, în oarecare măsură, și factorul geografic, și pe cel al sângelui; pentru că țarina reprezintă pământul, terra, dar reprezintă și pe strămoșii (Pater) care s-au înapoiat în țarină. Iată de ce suntem contra crematoriului, pentru oameni. Chiar dacă nu se mai păstrează mormintele, și nu mai sunt cunoscute de urmași, dar se știe, în principiu, că moșii și strămoșii sunt în pământul Țării. Vorba a se deșăra (spusă de L. Moldoveanu) e foarte expresivă și dramatică. Ea înseamnă că, prin deșărare, omul iese nu numai din pământul material, ci și din sufletul țării, adică și din pământul duhovnicesc.”, în Vasile Băncilă, *OPERE – Volumul XII*, Brăila, Editura Istros, 2016, p. 103.

reprezintă în același timp distanțare, amânare, ignorare sau chiar rupere a legăturii cu ceea ce general este denumit „pământul țării”. De asemenea, trebuie avut în considerare faptul că pământul nu reprezintă acea materie a cărei utilitate este doar satisfacerea nevoii alimentare a populației care ocupă un spațiu dat, ci este mai mult de atât. Însemnătatea pământului este mult mai profundă și simultană: de la teritoriu geografic și sânge jertfit de înaintași pentru păstrarea lui într-o anumită graniță până la acel element ce oferă geneza ideilor specifice ale unui neam, alături de memoria celor ce au fost înainte. De aceea, renunțarea sau abandonarea spirituală a pământului reprezintă o deconectare de la sursa ce oferă fiecărui neam specificitatea în gândire și manifestare în rândul marilor culturi. Având în vedere faptul că neamul românesc este un popor statornic și că nu și-a căutat locul în lume prin mari procese migratorii, reliefează cu tărie o degradare a percepției și manifestării identitare în raport cu rostul românesc.

Indiferent de domeniul discutat, fiecare persoană este datoare să ofere un răspuns original provocărilor și problemelor vremurilor în care se află. Tocmai de aceea este important modul în care alegem să reacționăm la provocările istoriei, căci doar astfel se poate întrezări nivelul dar și calitatea vitalității unui popor.

Vitalitatea¹⁷⁷ reprezintă, în viziunea lui Nicolae Iorga, acea energie colectivă care este orientată spre atingerea unui obiectiv

177

1. „Atunci este vitalitatea într-un popor, când și fără conducător și organizație, e în stare să realizeze ceva”;
2. „Vitalitatea, ca să existe, trebuie să îndeplinească două condiții: să fie o vitalitate permanentă în orice împrejurări, și să facă lucruri care să fie la un nivel excepțional”;

urmărit de toți cei implicați. Această capacitate de răspuns organic trebuie să fie *mereu disponibilă* de a oferi un răspuns momentului ce își cere luare unei decizii colective, iar acest lucru se va traduce prin obținerea/crearea a ceva care este *de un nivel extraordinar*. Mai mult decât atât, este important de reținut faptul că vitalitatea unui neam reiese atunci când elitele și-au abandonat rolul social și au transformat poziția lor doar într-un instrument de satisfacere a nevoilor particulare. Numai în acest fel, prin refuz/abandonare al rostului social, se pierde specificitatea de adaptare la noile situații cât și capacitatea de a oferi un răspuns, specific locului pe care îl reprezintă.

În acest caz, nesingular în istoria românilor, folosindu-ne de teoria vitalității și a voinței sociale, putem spune că atunci când la nivelul istoriei unui neam, un moment critic apare, măsura și calitatea vitalității unei națiuni este dată de capacitatea celor ce îl compun, în a oferi un răspuns specific și extraordinar respectivei provocări istorice.

4. DEVENIREA – ACT DE VOINȚĂ SPECIFIC ORIENTATĂ

Orientarea voinței într-un mod specific etnicului ce se află într-un anume spațiu dat, constituie modul cel mai original de a oferi răspuns la provocările colective. Pe măsură ce un fenomen sau o idee, creează necesitatea oferirii unui răspuns din partea a mai

-
3. „Vitalitatea adevărată nu e atunci când un om cu însușiri mari (...) o provoacă, ci când ea izbutește singură, din masa poporului.”, în Nicolae Iorga, *Spații și hotare naționale. Afirmarea vitalității românești*, Galați, Editura Porto-Franco, 1996, p. 223.

multor unități sociale, cu atât modul de adaptare cât și răspunsul oferit trebuie să cuprindă specificul tuturor unităților implicate. Acest lucru implică capacitatea de a cuprinde integral atât problema cât și toată unitatea/toate unitățile ce suferă schimbări, astfel încât răspunsul oferit să pună la adăpost *întregul*¹⁷⁸ și nu doar o parte a acestuia. Procesul continuu de adaptare la mediul dinamic înconjurător poate fi înțeles din perspectiva *devenirii*¹⁷⁹.

Pentru a înțelege ce înseamnă devenirea în rândul destinelor colective este necesar de avut în vedere imperativul întregului, anume destinul individual. Acesta presupune abilitatea unui individ de a cunoaște în permanență *locul* în care se află. Acest spațiu nu este doar unul fizic, ci cuprinde și specificul său de voință. În fiecare moment, orice individ se află în două *locuri*, concomitent: cel fizic și cel sufletec. A doua poziționare este importantă deoarece arată disponibilitatea cât și potențialul individului avut în vedere. De aceea, în spațiul românesc al doilea spațiu este chestionat în cadrul comunităților, când vine vorba despre cineva din afara comunității, prin întrebarea: *al cui ești?* Apartenența este indicatorul cel mai

¹⁷⁸ „Un rîu nu devine, ci curge. O transformare matematică nu devine, ci se desfășoară. Stările vremii nu devin, ci se succed. Nici una din aceste manifestări ale realității nu are loc cu necesitate într-o ceva. Devenirea se ivește, în ele și cu ele cu tot – de la simpla mișcare pînă la transformare –, abia din clipa cînd s-a obținut, de către natură sau om, o întruchipare a situației descrise de «a fi într-o». Devine ceea ce este într-o ceva; și devine însuși lucrul (orizontul, întregul) într-o care este ceva; sau, laolaltă sudate, devin partea și întregul, lucrul și orizontul, învăluitul cu învăluitor cu tot. Nu poate deveni decît o totalitate de fiecare clipă, așadar ceva care, devenind, se reazăză statornic ca totalitate”, în Constantin Noica, *Sentimentul românesc al ființei*, București, Editura Humanitas, 1996, p. 168.

¹⁷⁹ *Ibidem*.

important în relațiile dintre indivizi, comunități, diferite unități sociale sau națiuni, pentru a stabili un raport între părțile implicate. Această apartenență implică în același timp și modul în care este gestionată o anumită situație, căci așa cum am spus mai înainte, fiecare individ, trebuie înțeles ca fiind parte dintr-un întreg. Aceste întreguri sunt cele ce oferă direcția, intensitatea cât și modul în care răspunsurile sunt date provocărilor.

La contactul cu o nouă situație, schimbarea individului/colectivității presupune capacitatea de a fi *întru* schimbare, adică deschisă procesului de adaptare. Profunzimea lui întru arată faptul că o unitate socială ce suferă o schimbare, nu mai este cea veche, căci este nouă, însă totuși cea nouă nu reprezintă o unitate cu totul nouă, căci cuprinde elemente ale unității celei vechi. Procesul de selecție și de adoptare al elementelor noi structurale în cadrul unei unități se numește, din perspectiva lui Constantin Noica, *devenire*¹⁸⁰. Acest proces este foarte important din perspectiva faptului că acest tip de alegeri pot face diferența între prosperitate și mizerabilitate, căci aceste alegeri pot bloca sau potența specificul respectivei unități. Așadar, devine clar că *devenirea*¹⁸¹ reprezintă nu doar un proces singular, ci este unul continuu și permanent.

Orientarea voinței devine mai evidentă în momentul în care individul/colectivitatea se pun în slujba unor idei creatoare de

¹⁸⁰ *Ibidem*.

¹⁸¹ „Și tocmai aceasta e devenirea, care exprimă nu capetele de drum, ci drumul însuși, cu capete cu tot. Ceea ce e în devenire a părăsit informul materiei de început, dar nu e nici în forma, deplin obținută, a capătului atins; este întru forma aceea, cu ea cu tot, modelându-se prin ea și făcând ca ea însăși să se modeleze prin devenire”, în *Ibidem*, p. 169.

voință: un adevăr, un sens de viață, o idee¹⁸². Deschiderea către oricare dintre acestea, generează o predispoziție în alegerea unui anumit mod de a răspunde schimbărilor și astfel individul se vede pus în fața unei alegeri profunde; anume are de ales între „*devenirea întru devenire*” și între „*devenirea întru ființă*”¹⁸³. Prima orientare reprezintă calea întoarsă asupra fiecăruia dintre noi, un proces în care individul devine (crește) numai întru ceva specific, uitând în întregime de faptul că individul este răspunzător și de ființa sa, nu doar de capacitățile intelectuale sau profesionale. Așadar, un tip de raportare la viață (întru devenire) tinde către cucerirea marginilor lumii iar ce-a de-a doua (întru ființă) cuprinde în plus față de prima, năzuința ființei. Conform acestor două tipologii, lumea se împarte, de asemenea, în judecata umană și cultură¹⁸⁴.

Așadar, devine mai ușor de înțeles faptul că drumul pe care un individ îl parcurge se află în permanență aflat sub un „imperativ

¹⁸² „În cazul insului, e limpede: cînd intră sub atracția unui adevăr, a unui sens de viață ori a unei idei modelatoare, el înfrînge condiția de a fi în și trece în cea de a fi întru ceva. Acel termen de atracție poate să nu fie un adevăr, un sens ori o idee gata constituite, ba chiar niciodată nu sînt constituite, pentru cel ce se deschide către ele și devine odată cu ele, dar nu e mai puțin termenul întru care se petrece devenirea, cel la care ea se rapoartă statornic, chiar dacă îl întruchipează schimbat de fiecare dată, în *Ibidem*, p. 170.

¹⁸³ „Există atunci două deveniri, ce se înmănunchează în om, dar cu orientări deosebite: o devenire întru devenire și una întru ființă”, în *Ibidem*, p. 173.

¹⁸⁴ „Căci putem vorbi despre două deveniri. Una e cea întoarsă asupra-și, o devenire numai întru ceva, ca o reluare neîncetată, satisfăcută ori nesatisfăcută cu sine și ea poate reprezenta o adevărată uitare a ființei, alta este devenirea cu năzuința ființei în ea. Potrivit cu aceste două deveniri se și împarte lumea omului, cum se împarte judecata lui, ca și cultura în întregul ei”, în *Ibidem*, p. 174.

al întregului”¹⁸⁵. Acest sentiment lucrează în permanență în interiorul individului și creează permanent șanse de umplere al acestui gol creat prin lipsa de dezvoltare al întregului spectru uman: social și ontologic. În cazul în care necesitatea întregului rămâne nerealizată, se creează astfel șansa de introducere în lume a crizelor¹⁸⁶. Cu cât o criză rămâne nerezolvată pentru un timp mai îndelungat, cu atât cresc șansele ca nivelul și formele de manifestare a crizei inițiale să se multiplice exponențial.

5. FACTORII REBELI – DEVIEREA VOINȚEI

Evoluția unei societăți ar trebui, în mod firesc, să urmeze o linie coerentă, dictată de nevoile ei reale și de ritmul intern al dezvoltării. Totuși, istoria ne arată că acest traseu este adesea deturnat de ceea ce este cunoscut sub numele de „*factori rebeli*”¹⁸⁷

¹⁸⁵ „Imperativul întregului se referă la faptul că omul este o totalitate latentă care este supusă constant eroziunii și deci îndepărtării de sine și de semenii. (...) În același timp, imperativul întregului arată că pentru înțelegerea realității este necesară înțelegerea contextului simbolic”, în Radu Baltasiu și Gheorghe Șișeștean, *Noologia, perenitatea unei paradigme*, București, Editura Mica Valahie, 2008, p. 12.

¹⁸⁶ „(...) tot ceea ce se întâmplă cu noi și în jurul nostru, oricât de neimportant ar fi, poartă *stigmatul întregului*, chiar atunci când în compoziția unui fapt oarecare, întregul este prezent prin *criza* pe care o întrețin părțile *absente* în câmpul concret de manifestare a respectivului *fapt circumstanțial*”, în Ilie Bădescu, *Noologia. Cunoașterea ordinii spirituale a lumii. Sistem de sociologie noologică*, București, Editura Valahia, Colecția Euxin, 2001, p. 523.

¹⁸⁷ „Problema este că în loc să evolueze normal, adică după logica lor firească, societățile sunt forțate să urmeze căile ocolite induse de aceste bucle provocate de factorii rebeli ai sistemului”, în Ilie Bădescu, *Creație și*

poate fi vorba de indivizi, grupuri sau ideologii – care introduc tensiuni artificiale în structura socială. Aceste tensiuni funcționează pe baza principiului „buclelor informaționale deschise”¹⁸⁸ descrise de Bluma Zeigarnik ca fiind acele serii de probleme nerezolvate care rămân active în minte indivizilor, fiind consumatoare de energie psihică până când sunt închise/rezolvate.

La nivel individual, o astfel de buclă informațională înseamnă că mintea indivizilor se află într- stare de alertă continuă datorat faptului că această regiune cerebrală, responsabilă de reacțiile emoționale, nu poate percepe întinderea temporală. Astfel o problemă nerezolvată rămâne mereu activă, mereu urgentă. Când transpunem acest mecanism la nivel colectiv, se poate observa că

ruină [3] – Economia și lumea, de unde vine dezechilibrul? Introducere în teoria crizelor substructale, București, Editura Mica Valahie, 2023, p. 62.
¹⁸⁸ „În principiu, factorii rebeli rup societatea de linia sa firească de înaintare, generând ceea ce Bluma Zeigarnik denumește bucle informaționale deschise. Bucla rămâne deschisă și apăsătoare pentru minte ca și cum timpul n-ar exista. Persistența aceasta ține cumva de specificul funcțional al regiunii cerebrale amigdaliene. «Amigdala cerebrală nu are percepția timpului. Vrea o rezolvare chiar acum». Factorul rebel a indus o tensiune, care îmbracă forma buclelor deschise. Problemele nesoluționate, ne spune Bluma Ziegarnik, induc tensiuni sub forma buclelor deschise pe care creierul caută să le închidă (să le rezolve) pentru a depăși tensiunea lor. Supralicitarea amigdalei, prin mecanismul fatal al buclelor deschise, adică al problemelor nerezolvate, poate genera dezechilibre specifice de ordin spiritual. În loc să fie utilizată la rezolvarea problemelor specifice sistemului, ideologiile induc bucle în raport cu linia sistemului și astfel sustrag energia sistemică de la căutarea soluțiilor spre susținerea unei/unor ideologii. În loc să rezolve chestiunea, ideologiile o agravează generând mari ocoluri ale societății împinsă în conflicte și războaie ideologice”, în *Ibidem*, pp. 58-59.

întregi societăți pot rămâne captive în tensiuni care nu le aparțin, dar care le domină atenția și le consumă resursele.

Ideologiile joacă un rol esențial în acest proces. În loc să contribuie la rezolvarea dificultăților reale ale sistemului, ele creează propriile lor bucle deschise, impunând teme și conflicte care nu derivă din nevoile autentice ale comunității. Astfel, energia socială este deturnată de la soluții concrete către susținerea unor construcții abstracte. În loc să clarifice, ideologiile complică; în loc să unească, polarizează; în loc să ofere direcție, generează ocoluri¹⁸⁹.

Consecințele devin previzibile: de la stagnare, conflicte, rupturi culturale până la războaie ideologice. Societatea, în loc să avanseze pe drumul ei natural, este împinsă pe trasee sinuoase, dictate de tensiuni care nu îi aparțin, dar pe care este obligată să le poarte. Astfel, problema fundamentală nu este doar existența factorilor rebeli, ci capacitatea lor de a transforma tensiunile în bucle deschise care paralizează evoluția. O societate matură este aceea care reușește să închidă aceste bucle, să reducă zgomotul ideologic și să-și regăsească direcția firească, eliberată de presiunea problemelor artificiale.

Fenomenul subalternizării devine astfel relevant deoarece descrie efectele renunțării elitelor în a mai reprezenta interesele poporului din care provin, ajungând să servească unor noi centre de putere. În acest proces, în aparență benefic pentru cei reprezentați, elitele devin dependente, lipsite de autonomie și profund înstrăinate, asemenea unor entități fără identitate proprie. Devine cumva intuitiv de înțeles faptul că în societățile cu nevoie reală de dezvoltare și de

¹⁸⁹ *Ibidem.*

sincronizare¹⁹⁰ a manifestărilor creatoare cu necesitățile pe care timpul istoric le aduce, incapacitatea elitelor de a se ridica la înălțimea momentului, creează o dublă fractură¹⁹¹: una în rândul

¹⁹⁰ “The substance, meaning the whole of aptitudes and behavioral predispositions of the masses, even if it is foreign or ‘inadequate’ in relation to the imported superstructure, has to change in order to match the profile of the new institutional matrices. Development is not possible by their own means, hence the name synchronization of this type of evolution by imitation. There is, therefore, a single model, the Western model, and backward countries have no access to it save by imitation. The process has been theorized in Romania by Eugen Lovinescu (Lovinescu, 1997) in the first half of the 20th century, and it is generally known as the paradigm of synchronization” [„Substanța, adică ansamblul aptitudinilor și al predispozițiilor comportamentale ale maselor, chiar dacă este străină sau «inadecvată» în raport cu suprastructura importată, trebuie să se schimbe pentru a se potrivi profilului noilor matrice instituționale. Dezvoltarea nu este posibilă prin propriile mijloace, de unde și denumirea de „sincronizare” a acestui tip de evoluție prin imitație. Există, așadar, un singur model, modelul occidental, iar țările înapoiate nu au acces la acesta decât prin imitație. Procesul a fost teoretizat în România de Eugen Lovinescu (Lovinescu, 1997) în prima jumătate a secolului al XX-lea și este cunoscut în general sub numele de paradigma sincronizării”], în Radu Baltasiu și Ovidiana Bulumac, *Fractured Modernities, Elites, Romania and „Europe” [Modernități fragmentate, elite, România și „Europa”]*, București, Editura Universității din București, 2014, p. 60.

¹⁹¹ “Fractures appear when societies cannot conclude their historical cycle or series due to major temporal distortions, resulting from external aggressions. Once the fracture is triggered, even after the primary factor has retreated and disappeared, the affected society suffers from the decomposition of its social potential, thus sabotaging, at least in part, the future chances to its own normality, and implicitly, its own modernity” [„Fracturile apar atunci când societățile nu reușesc să-și încheie ciclul sau seria istorică din cauza unor distorsiuni temporale majore, generate de agresivități externe. Odată ce fractura este declanșată, chiar și după ce factorul principal s-a retras și a dispărut, societatea afectată suferă de pe

elitelor iar cealaltă în rândul celor reprezentați. În primul caz este vorba de ceea ce este cunoscut drept *fenomenul intelligentsiei*¹⁹². Acea clasă socială al cărei destin era de a oferi îndrumare și creștere a șanselor de manifestare a potențialului latent spațiului pe care îl reprezintă, devine mijlocul prin care sunt adoptate dintr-un spațiu exterior, doar formele unui fenomen care este funcțional în spațiul din care este preluat, fără a înțelege motivul din spatele creării respectivului fenomen. În locul demnității și al curajului

urma dezintegrării potențialului său social, sabotând astfel, cel puțin parțial, șansele viitoare la propria normalitate și, implicit, la propria modernitate”], în *Ibidem*, p. 20.

¹⁹² “The main mediator on the side of the backward society is the *intelligentsia* that manages the connection between the two types of society, most of the time by imitation, by importing legislation, and through democratic institutions. The dominant notion of these elites is that backward societies only have access to progress by ‘synchronizing’ local structures to the Western ones, development progressing from form to substance. The substance, meaning the whole of aptitudes and behavioral predispositions of the masses, even if it is foreign or ‘inadequate’ in relation to the imported superstructure, has to change in order to match the profile of the new institutional matrices. Development is not possible by their own means, hence the name *synchronization* of this type of evolution by imitation” [„Principalul mediator din partea societății înapoiate este intelectualitatea, care gestionează legătura dintre cele două tipuri de societate, de cele mai multe ori prin imitație, prin importul de legislație și prin intermediul instituțiilor democratice. Concepția dominantă a acestor elite este că societățile înapoiate au acces la progres doar prin „sincronizarea” structurilor locale cu cele occidentale, dezvoltarea evoluând de la formă la conținut. Substanța, adică ansamblul aptitudinilor și predispozițiilor comportamentale ale maselor, chiar dacă este străină sau „inadecvată” în raport cu suprastructura importată, trebuie să se schimbe pentru a se potrivi profilului noilor matrice instituționale. Dezvoltarea nu este posibilă prin propriile mijloace, de unde și denumirea de sincronizare a acestui tip de evoluție prin imitație”], în *Ibidem*, p. 60.

fundamentat pe o dorință colectivă de a crește puterea de reprezentare în rândul marilor civilizații, apare ceea ce Hirschman denuște fracasomanie¹⁹³ un sentiment de inferioritate bazat pe decalajul dintre societăți aflate în grade diferite de dezvoltare. În același timp, în rândul celor reprezentate se creează sentimentul unei societăți abandonate, acel moment în care statul devine profund disfuncțional, iar instituțiile sale nu mai servesc interesul public, ci îl subminează: administrația capătă trăsături iraționale printr-o fiscalitate prădătoare care împovărează cetățenii fără a le oferi servicii adecvate, sistemul judiciar se transformă într-o sursă de

¹⁹³ “As a result of prolonged relative backwardness, a general expectation is that one’s country will continue to perform poorly. (...) Take the situations in which politicians who have spent the largest part of their lives in the opposition suddenly and unexpectedly seize power: all too often their actions seem almost calculated to make them forfeit that power in the shortest possible time. (...) Lack of learning is by no means the most serious consequence of fracasomania [i.e. the failure complex] and of the inability or refusal to perceive change. In a government intent upon transforming a country’s socio-economic structure, these traits can lead to complete mishandling of the political situation, from ignoring and needlessly antagonizing groups that could be won to underestimating the strength of others that cannot (...)” [„Ca urmare a unei relative rămăneri în urmă prelungite, se creează o așteptare generală că țara respectivă va continua să înregistreze rezultate slabe. (...) Să luăm ca exemplu situațiile în care politicieni care și-au petrecut cea mai mare parte a vieții în opoziție preiau brusc și pe neașteptate puterea: de prea multe ori, acțiunile lor par aproape menite să îi facă să piardă acea putere în cel mai scurt timp posibil. (...) Lipsa de învățare nu este în niciun caz cea mai gravă consecință a fracasomaniei [adică a complexului eșecului] și a incapacității sau refuzului de a percepe schimbarea. Într-un guvern hotărât să transforme structura socio-economică a unei țări, aceste trăsături pot duce la o gestionare complet greșită a situației politice, de la ignorarea și antagonizarea inutilă a grupurilor care ar putea fi câștigate până la subestimarea forței altora care nu pot fi câștigați (...)”], în *Ibidem*. p. 59.

insecuritate prin ineficiență, corupție și impredictibilitate, iar birocrăția, în loc să stimuleze dezvoltarea, acționează ca o frână socială, blocând inițiativa și modernizarea; toate acestea conduc la o ruptură profundă între stat și cetățean, care ajunge să se simtă lipsit de protecție, ignorat și, în cele din urmă, abandonat¹⁹⁴. Popoarele sunt transformate în majorități obediente, libere doar să-și vândă forța de muncă, nu și să participe la valorificarea reală a rezultatelor muncii lor¹⁹⁵.

Din perspectiva teoriei succesiunilor coexistente, criza actuală este interpretată ca o criză civilizațională, fiind una ce se propagă în toate structurile (nivelele) sistemului. Așadar fiind vorba de o criză multinivelară și multidimensională, aceasta este capabilă să atragă în dinamica ei toate civilizațiile care coexistă în prezent. Tocmai această caracteristică arată că avem de-a face cu o criză substructurală, adică una care afectează fundațiile profunde ale sistemului. Trecerea de la un nivel la altul în cadrul acestei crize se produce într-un mod ascuns, specific proceselor substructale. La fiecare nivel, criza capătă o formă particulară. Primul nivel, privit de sus în jos, este marcat de epuizarea energetică a elitelor. Acad. Postolache afirmă că acest fenomen de incapacitate a elitelor de adaptare la un mediu nou, chiar radical schimbat, este cauzat de lipsa de energie internă necesară pentru readaptare la o nouă schimbare. Această idee reia și completează concepte consacrate precum

¹⁹⁴ “The main characteristic of the abandoned society is the *dysfunctional character of the state and administration*, in general. The state administration gains irrational accents by the *predatory* character of *taxation*, *serious shortcomings in the justice system*, and the *social retardation function* that it exercises in relation to public interests”, in *Ibidem*, p. 64.

¹⁹⁵ Ilie Bădescu, *op. cit.*, 2023, p. 62.

„oboseala istorică” (N. Iorga) sau „surmenajul social” (E. Demolins, sociolog al școlii lui Frédéric Le Play)¹⁹⁶.

În ultimele decenii, civilizațiile lumii au intrat într-o tensiune crescândă cu modelul economic global dominant. Această tensiune nu este doar un conflict de interese, ci o reacție profundă, aproape instinctivă, a popoarelor care simt că economia contemporană nu mai reflectă specificul lor identitar. Neîncrederea tot mai vizibilă în elite nu este un accident, ci expresia unei rupturi între civilizații și o economie care a erodat ceea ce acad. Postolache conceptualizează drept „*renta de identitate*”¹⁹⁷. Renta de identitate reprezintă ansamblul activelor intangibile – culturale, spirituale, simbolice – care conferă unui popor unicitate și capacitatea de a transforma această unicitate într-un avantaj economic. Aici se poate aduce în discuție acele resurse imposibil de imitat, care derivă din tradiții, mentalități, ethos, creativitate și coeziune socială. Atunci când există o tendință de uniformizare, standardizare și de impunere a unor modele exterioare, aceste active sunt diminuate până la suprimare. În acest mod națiunile observă cum se instaurează din ce în ce mai acut sentimentul că economia nu le mai aparține, iar elitele nu mai par să acționeze în numele lor.

În acest context, cvasi-renta identitară devine un indicator esențial: ea măsoară nivelul de încredere al populațiilor în propriile economii și în capacitatea elitelor lor de a gestiona provocările¹⁹⁸. Când această încredere scade, nu asistăm doar la o criză economică, ci la o criză civilizațională. Popoarele nu mai percep economia ca pe un spațiu al valorificării propriei identități, ci ca pe un mecanism

¹⁹⁶ *Ibidem*.

¹⁹⁷ *Ibidem*, p. 28.

¹⁹⁸ *Ibidem*, p. 29.

străin, impus, în care rolul lor se reduce la simpla participare prin muncă, nu și prin decizie sau beneficiu. La scară mai largă, cvasi-renta civilizațională reflectă media acestor rente identitare în interiorul unei economii-lume. Dacă popoarele dintr-o anumită arie civilizațională își pierd încrederea în propriile elite și în propriile economii, întreaga civilizație intră într-o stare de vulnerabilitate. Europa, de exemplu, se confruntă astăzi cu o astfel de criză: o criză a încrederii, a sensului și a capacității de a transforma identitatea într-o resursă economică¹⁹⁹.

Valoarea civilizațională a economiei unei națiuni nu poate crește prin simple ajustări tehnice sau prin importul unor modele economice exterioare. Ea poate fi revitalizată doar prin reconectarea elitelor la specificul spiritual al popoarelor lor²⁰⁰. Identitatea nu este un obstacol în calea modernizării, ci un activ intangibil de mare valoare, o sursă de creativitate, coeziune și energie socială. Atunci când elitele își asumă această identitate și o transformă într-o resursă pozitivă, renta de identitate crește, iar încrederea popoarelor în elitele lor este restabilă.

Criza actuală nu este doar economică, ci structurală și substructurală. Ea atinge fundațiile civilizației românești, deoarece afectează modul în care oamenii se raportează la propria lor economie și la propriile elite. Ieșirea din această criză presupune nu doar reforme instituționale, ci o reîntoarcere la valorile profunde ale civilizației. Într-o lume globalizată, identitatea nu trebuie sacrificată, ci valorificată. Doar astfel patria poate redeveni un spațiu al sensului, al încrederii și al dezvoltării autentice.

¹⁹⁹ *Ibidem*, p. 31.

²⁰⁰ *Ibidem*.

6. MIGRAȚIA – PROCES DE REGENERARE IDENTITARĂ

Migrația românească din ultimele decenii este adesea privită prin lentile înguste: pierdere demografică, exod al forței de muncă, rupturi familiale sau dezechilibre economice. Deși aceste dimensiuni sunt reale, ele nu epuizează sensul profund al fenomenului. Privită într-o perspectivă civilizațională, migrația românilor poate fi înțeleasă ca o etapă de recucerire culturală a unui potențial istoric nevalorificat, o mișcare amplă prin care o națiune își regăsește resursele latente, le reactivează și le reintegrează într-un circuit global.

România a fost, timp de secole, o civilizație de frontieră: între imperii, între lumi, între modele culturale. Această poziție a generat o identitate complexă, dar și o acumulare de potențial nefructificat. În multe momente istorice, energiile creatoare ale poporului au fost blocate de constrângeri politice, economice sau instituționale. Migrația masivă de după 1990 a funcționat ca o supapă, dar și ca un catalizator: românii au ieșit în lume nu doar pentru a supraviețui, ci pentru a-și reactiva capacitățile individuale într-un mediu care le permitea să se manifeste.

În acest sens, migrația trebuie privită nu ca o fugă, ci ca acțiune de recucerire a potențialului abandonat/nevalorificat. Românii, asemeni tuturor neamurilor, au purtat cu ei un potențial cultural, profesional și spiritual care, în interiorul granițelor, rămăsese necultivat. Când spunem diaspora ne referim nu doar la o comunitate dispersată, ci trebuie să avem în vedere că avem de a face cu un laborator identitar. În afara țării, românii au fost constrânși să-și definească mai clar cine sunt, ce îi diferențiază și ce

îi unește. Paradoxal, distanța a produs o apropiere: mulți români au redescoperit limba, tradițiile, valorile și spiritualitatea pe care acasă le considerau banale sau invizibile. Migrația trebuie mai degrabă privită drept o școală civilizațională, iar diaspora precum o extensie a națiunii, nu o pierdere. Recucerirea culturală nu înseamnă neapărat întoarcerea fizică a celor ce au emigrat, ci mai degrabă înseamnă o reîntoarcere la valorile și fundamentele spirituale pe care s-a clădit istoria neamului românesc.

Prin modul în care românii se afirmă în lume, ei recuceresc un spațiu simbolic pe care istoria nu le-a permis să-l ocupe. Migrația devine astfel o strategie particulară de modernizare, un proces prin care națiunea își redobândește potențialul nefructificat, îl pune în circulație globală și îl reîntoarce în propria matrice culturală.

7. CONCLUZIE

Migrația românească nu trebuie privită doar ca o dramă demografică, ci trebuie înțeleasă în contextul mai larg, acela de renaștere culturală. Este o etapă prin care poporul român își recuperează energiile profunde, își redefineste identitatea și își extinde prezența civilizațională, devenind remarcat în rândul marilor popoare europene (în special, dar nu numai). În loc să fie privită exclusiv ca o pierdere, migrația ar putea fi înțeleasă ca un proces de deblocare a devenirii, prin redirectionarea energiilor colective (voința socială) în vederea îndeplinirii acelor obiective atât de necesare unei calități a vieții crescute în raport cu noile provocări contemporane. Mai mult de atât, acest laborator cultural român (diaspora), în ciuda aparentei neorganizări instituționalizate, poate deveni un factor de corecție a devierilor economice și spirituale ale elitelor, făcând posibilă redresarea economică a patriei prin

identificarea și introducerea în marile circuite economice internaționale, a rentei de identitate.

BIBLIOGRAFIE

Baltasiu Radu și Bulumac Ovidiana, *Fractured Modernities, Elites, Romania and „Europe”* [Modernități fragmentate, elite, România și „Europa”], București, Editura Universității din București, 2014.

Baltasiu Radu și Șișeștean Gheorghe, *Noologia, perenitatea unei paradigme*, București, Editura Mica Valahie, 2008.

Bădescu Ilie, *Istoria sociologiei – perioada marilor sisteme. De la A. Comte la M. Weber*, Galați, Editura Porto-Franco, 1994.

Bădescu Ilie, *Noologia. Cunoașterea ordinii spirituale a lumii. Sistem de sociologie noologică*, București, Editura Valahia, Colecția Euxin, 2001.

Bădescu Ilie, *Creație și ruină [3] – Economia și lumea, de unde vine dezechilibrul? Introducere în teoria crizelor substructale*, București, Editura Mica Valahie, 2023.

Băncilă Vasile, *OPERE – Volumul XII*, Brăila, Editura Istros, 2016.

Gusti Dimitrie, „Paralelismul Sociologic”, în *Sociologie Românească*, An II, Nr. 9-10, Septembrie 1937.

Iorga Nicolae, *Spații și hotare naționale. Afirmarea vitalității românești*, Galați, Editura Porto-Franco, 1996.

Noica Constantin, *Sentimentul românesc al finței*, București,
Editura Humanitas, 1996.